

פתרון הבחינה

תנ"ך

קיץ תשפ"א, 2021, שאלון: 1362
מוגש ע"י מורה לתנ"ך של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

פרק ראשון – שייכות וזרות (48 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שלוש מהשאלות 1-4 (לכל שאלה - 16 נקודות)

שאלה 1

סעיף א'

- (1) תחבולות שנקטו הגבעונים, המעידות על רצונם ב"חיים בכל מחיר" (על התלמיד לציין שתי תחבולות ולבסס):
- "ויילכו ויצטירו..." – הגבעונים התחפשו כאילו הם באו מארץ רחוקה, לאחר מסע ממושך, כדי להוכיח שאינם מיושבי הארץ, לכן ניתן לכרות עימם ברית.
 - "ויקחו שקים בלים לחמוריהם" – הגבעונים הצטיידו בשקים ישנים ומרופטים, שייראה כאילו עברו מסע ארוך.
 - "ונאדות יין בלים ומבקעים ומצררים" – הגבעונים הצטיידו בנאדות יין ישנים מחוררים ומלאי תפרים, כאילו עברו מסע ממושך.
 - "ונעלים בלות ומטולאות ברגליהם" – הגבעונים הצטיידו בנעלים ישנות ומרופטות, כאילו צעדו דרך ארוכה.
 - "ושלמות בלות עליהם" – הגבעונים הצדיידו בבגדים ישנים ובלויים.
 - "וכל לחם צידם יבש היה נקדים" – הגבעונים הצטיידו בלחם ישן ומעופש, כאילו היו במסע ארוך.
- (2) לדעת הגבעונים המטרה מקדשת את האמצעים – תתקבל תשובה מנומקת של "ראוי לנהוג כך" או "לא ראוי לנהוג כך". לדוגמה:
- לדעתי, במקרה זה היה ראוי לנהוג כך. המטרה של הגבעונים הייתה להציל את חייהם ממוות וודאי, כיתר יושבי הארץ. לכן כל האמצעים ראויים כדי לשמור על ערך החיים, כולל מעשה מירמה.

סעיף ב'

(1) הדילמה של יהושע והנשיאים בנוגע לברית שנכרתה עם הגבעונים: יהושע והנשיאים כרתו ברית עם הגבעונים ונשבעו בשם ה' להחיותם, זאת בניגוד לצו ה', שהורה לבני ישראל להרוג את כל עמי כנען. הברית שנכרתה בשבועה בה' עם הגבעונים, מנוגדת לצו ה'.

(2) על פי המלבי"ם: הגבעונים רצו להשתלב בעם ישראל, באמצעות גיור. לדבריו, המילים "עבדיכם אנחנו", מעידות על כוונתם ונכוונתם לקבל עליהם את אמונת ישראל ואת התורה. על פי פסוק כ"ז: בסופו של דבר הגבעונים היו למשרתים לעם, לחוטבי עצים ולשואבי מים לפני מזבח ה'. [לפי מלכים א', פרק ג', פס' ד, היה מזבח גדול לה' בגבעון, שם כנראה שירתו הגבעונים].

שאלה 2**סעיף א'**

(1) המורכבות בדמות של שמשון הבאה לידי ביטוי בקשר האישי שלו לפלישתים לעומת הייעוד הלאומי שלו:

מן הצד האחד, לשמשון יש קשר אישי עם הפלישתים, הוא חושק בנשים פלישתיות. הוא מבקש לשאת אישה פלישתית מתמנה (פרק י"ד, פס' א-ד), הוא הולך אל זונה פלישתית בעזה (פרק ט"ז, פסוק א'), ואף מתאהב באישה פלישתית, בדלילה (פרק ט"ז, פסוק ד). אך ייעודו הלאומי של שמשון, הוא להושיע את ישראל מיד פלישתים (פרק י"ג, פסוק ה'), כלומר, להכות בהם.

(2) דוגמאות לגינוי ההתנהגות של שמשון (על התלמיד לציין ולהסביר שתי דוגמאות):

- "וירד שמשון תמנתה" – הליכתו של שמשון לתמנה, עיר פלישתית, מתוארת כ"ירידה", כמעשה ירוד ושלילי. שמשון מבני ישראל ואין לו כל סיבה להגיע אל ערי פלישתים.
- "וירא אישה בתמנתה מבנות פלשתים. ויעל ויגד לאביו ולאמו אשה ראיתי בתמנתה מבנות פלשתים ועתה קחו אותה לי לאשה" – שמשון מבקש לשאת אישה פלישתית, בהתבסס על מראה בלבד. שטחי ואין זו הדרך לבחור אישה.
- הכתוב חוזר 3 פעמים על ציון העובדה שמדובר באישה מ"הפלשתים", עם האסור לנישואים עם בני ישראל, להדגשת האיסור ובגנות שמשון הפועל בניגוד לצו ה'.
- "ויאמר לו אביו ואמו האין בבנות אחיך ובכל עמי אשה כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים" – הורי שמשון, מגנים את בחירתו באישה פלישתית לשם נישואין.

דוגמה להצדקת התנהגותו של שמשון:

- הכתוב מצדיק את מעשהו של שמשון, כתירוץ מעם ה', לפגוע בפלישתים: "ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא כי תאנה הוא מבקש מפלשתים".

סעיף ב'

ראיות המוכיחות שמשון השתלב בחברה הזרה, הפלשתית (על התלמיד להביא שתי ראיות ולהסבירן):

- "וירד אביהו אל האשה... " – אבי שמשון הולך לתמנה, לקחת לשמשון אישה פלישתית.
- "ויעש שם שמשון משתה כי כן יעשו הבחורים" – שמשון עורך משתה גברים לכבוד נישואיו, כמקובל אצל הבחורים הפלישתים.
- "ויקחו שלושים מרעים ויהיו אתו" – לשמשון יש חברים פלישתים.

ראיות המוכיחות שמשון לא השתלב בחברה זו (על התלמיד להביא שתי ראיות ולהסביר):
 - "ויהי ביום השביעי ויאמרו לאשת משון פתי את אישך ויגד לנו את החידה פן נשרף אותך ואת בית אביך באש הלירשנו קראתם לנו הלא" – הרעים הפלישתים של משון, בוגדים בו, כאשר הם אינם מצליחים לפתור את חידתו ואף מאיימים על חיי אשתו. לדבריהם, משון הזמין אותם לחתונה, כדי לרושש אותם. הם אינם רואים בשמשון כחבר, אחד מהם.
 - "... ויגד לה כי הציקתהו ותגד החידה לבני עמה" – אשת משון הפלישתית, בוגדת בו ומספרת לבני עמה את פתרון החידה. מה שמעיד על העדפתה את עמה, במקום לשתף את בעלה במצוקתה.
 - "ותהי אשת משון למרעהו אשר רעה לו" – נישואי משון לפלישתית מתבטלים, כאשר אביה משיא אותה לאדם אחר.

שאלה 3

סעיף א'

(1) **מוצא השומרונים**: מהעמים השונים שהובאו אל ממלכת ישראל, לאחר הגליית עשרת השבטים, על ידי מלך אשור. **אמונתם הדתית**: עבודת אלילים, או סינקרטיזם.
 (2) התיאור של מוצא השומרונים ואמונתם הדתית הוא מגמתי. הכותב התכוון להדגיש את חוסר זיקתם לארץ (עמים זרים שהובאו לארץ), ואת חוסר אמונתם בה', כדי להבדילם מבני ישראל, כדי להראות שאין להם כל שייכות לעם, לארץ ולה'.

סעיף ב'

(1) השומרונים מבקשים מראשי האבות של "בני הגולה", לקחת חלק בבניית בית המקדש, בטענה שהם כמו "בני הגולה", עובדים את ה' וזובחים לו, עוד מימי המלך אסרחדון שהביא אותם לארץ. מבחינתם יש בזה לבטא את השייכות שלהם לארץ, הרי הם נמצאים בה כבר זמן ממושך, ואת אמונתם באלוהי ישראל, כי הרי הם זובחים לו.
 (2) תתקבל תשובה של "צדקו" או "לא צדקו" ראשי האבות בתגובתם כלפי השומרונים, המנומקת ומבוססת. לדוגמה:
צדקו ראשי האבות, שסירבו לבקשת השומרונים לקחת חלק בבניית בית המקדש, מאחר ומלאכת קודש זו, נועדה רק לשייכים לבני ישראל, והשומרונים אינם חלק מהעם.
 לביסוס: "... לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו כי אנחנו יחד נבנה לה' אלהי ישראל..."
או: לא צדקו ראשי האבות, כשסירבו לבקשת השומרונים לקחת חלק בבניית בית המקדש, מאחר ובעקבות סירובם, התנכלו השומרונים ל"בני הגולה" וניסו למנוע מהם את המשך בניית בית המקדש השני.
 לביסוס: "ויהי עם הארץ מרפים ידי עם יהודה ומבהלים אותם לבנות. וסוכרים עליהם יועצים להפר עצתם..."

שאלה 4

סעיף א'

(1) פעולה של המלך שהייתה יכולה להועיל לילדים :

- המלך מצווה ללמד את הילדים את השפה הבבלית ולהרחיב את הידע שלהם. לביסוס: "וויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא מבני ישראל... וללמדם ספר ולשון כשדים".

פעולה של המלך שהייתה עלולה להזיק להם :

- המלך מצווה לתת לילדים ממאכלי שולחנו ומהיין שלו, שהם אינם כשרים ואסורים למאכל ומשתה לילדים. סכנת התבוללות. לביסוס: "וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג המלך ומיין משתיו".

(2) המטרה של מלך בבל בפעולות אלה, היא לחנך את אותם הילדים, במשך שלוש שנים, ולבחור מתוכם את המובחרים ש"יעמדו לפני המלך", שישמשו כפקידים, כיועצים בחצר המלך.

סעיף ב'

שני הדיברות הנוספים המוזכרים בשיר מאת עמיחי באים לידי ביטוי במעשיו של דניאל :

- "לא תשתנה" – כפשוטו, דיבר זה אוסר להשתנות, כמו דניאל שנמנע מלהשתנות, גם כשהוא נמצא בחצר מלך זר. דניאל הקפיד לשמור על מנהגי הכשרות, ונמנע לאכול ממאכלי המלך שאינם כשרים. "וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו ויבקש משר הסריסים אשר לא יתגאל".

- "השתנה, תשתנה" – יש לנהוג באופן שונה מהנדרש או מהמקובל, כדי להביא לשינוי. דניאל אינו מוכן לנהוג כיתר הנערים האוכלים ממאכלי המלך, ומבקש בשונה מהם, שהוא ורעיו יתקיימו על זרעונים ומים: "נס נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו לנו מן הזרעים ונאכלה ומים ונשתה. ויראו לפניך מראינו ומראה הילדים האכלים את פת בג המלך". מה שהביא לשינוי לברכה במצבו של דניאל ורעיו לעומת יתר הנערים: "ומקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר מן כל הילדים האכלים את פת בג המלך".

פרק שני – מנהיגות במבחן (32 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שתיים מתוך השאלות 5-7 (לכל שאלה – 16 נקודות)

שאלה 5

סעיף א'

תכונותיו של המלך המלך האידיאלי, המלך שישכין שלום עולמי (על התלמיד לציין ולבסס שלוש תכונות):

- "ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ" – שומר על צדק ומשפט שווה לכולם, גם לחלשים. או: "והיה צדק אזור מתניו".
- "והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע" – בכוח מילותיו, יעניש את הרשע.
- "והאמונה אזור חלציו" – מאמין בה'.

תכונות אלה יכולות לתרום להשכנת שלום עולמי, כי המלך האידיאלי, יראה בכולם שווים ויקפיד על עשיית משפט שווה לכולם, מה שיביא להשכנת שלום עולמי, ללא תחרות של העדפה בין עמים או אנשים.

סעיף ב'

- (1) בפסוקים ב'-ג', על המלך האידיאלי תשרה "רוח דעת", כלומר ידיעה, חוכמה מעם ה'. בפסוקים ו'-ט', בעתיד הרחוק, כל הארץ תמלא ידיעת ה', ההכרה בה' כאל יחידי. כלומר ההתייחסות אל הדעת, היא באופן חיובי. זאת בשונה מבראשית, פרק ג', פס' כ"ב, המדבר על דעת טוב ורע, על חטא האדם הראשון שהפר את צו ה' ואכל מהפרי האסור, כדי להידמות לאל. ההתייחסות אל הדעת, היא שלילית, ועלולה להביא את האדם לרצות להידמות לה' בכל פן אפשרי {חיי נצח}.
- (2) תתקבל תשובה של דעת היא "כוח משחית" או "כוח בונה" ביד מנהיג, מנומקת ומבוססת.

שאלה 6

סעיף א'

- (1) שלושת הנימוקים בדברי שבטי הצפון, לבקשה להמליך את דוד:
- "הננו עצמך ובשרך אנחנו" – יש קרבת דם ביניהם, זיקה משפחתית בין שבטי הצפון ובין דוד.
 - "גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה היית המוציא והמביא את ישראל" – עוד בימי שאול, דוד היה המנהיג הצבאי של העם והוביל אותו במלחמותיו.
 - "ויאמר ה' לך אתה תרעה את עמי את ישראל ואתה תהיה לנגיד על ישראל" – ה' בחר בדוד להיות למלך על ישראל.
- (2) "אתה" – שבטי הצפון מדגישים באמצעות החזרה על מילה זו בדבריהם, את הבחירה בדוד. להוכיח לו עד כמה הם וה', רוצים בו כמלך על ישראל. הוא הנבחר.

סעיף ב'

שלושה גורמים שבאמצעותם דוד מבסס את שלטונו:

- "וילכד דוד את מצדת ציון היא עיר דוד" – דוד כובש את ירושלים מידי היבוסים. דוד משתף את כל העם בכיבושה של העיר, הממוקמת בצורה אסטרטגית מבחינה בטחונית.
- "וישב דוד במצדה ויקרא לה עיר דוד" – דוד מתיישב בעיר, וקובע אותה כעיר בירתו. מדובר בעיר בירה ניטראלית, שלא הייתה בשטחו של אחד משבטי ישראל.
- "ויבן דוד סביב מן המלוא וביתה" – דוד מבצר את העיר ומקיף אותה בחומה, כדי לקבוע אותה כעיר בטוחה.

או:

- צבא העם, שבעזרתו כובש דוד את ירושלים וקובע אותה כעיר בירתו.
- הצלחות דוד: "וילך דוד הלוך וגדול"
- ה', הנמצא עם דוד ומסייע להצלחתו: "וה' אלהי צבאות עמו".

שאלה 7**סעיף א'**

פרטים בתיאור של ירבעם שמעידים על התאמתו לעמוד בראש המרד נגד שלמה (על התלמיד לציין שלושה פרטים ולהסביר את תרומתו של כל פרט):

- "אפרתי" – ירבעם משבט אפרים, שבט שסבל מקיפוח וממיסי המלך שלמה.

- "ושם אמו צרועה אשה אלמנה" – ירבעם בן לאישה אלמנה, מכך ניתן להסיק שירבעם ידע מהי מצוקה כלכלית, לכן מרד במלך.

- "והאיש ירבעם גבור חיל" – ירבעם מתואר כאיש אמיץ, כריזמטי, היכול לסחוף אחריו אנשים.

- "...ויפקד אתו לכל סבל בית יוסף" - שלמה מינה את ירבעם על כאחראי על המיסים והעבודה הקשה שהטלו על שבטי בית יוסף, השבטים אפרים ומנשה, מהם בא ירבעם, מתוך עמדתו כשר בכיר בממשלת שלמה, התאים לו לעמוד בראש המרד.

סעיף ב'

שלמה התייחס בחוסר צדק כלפי שבטי הצפון והקשה עליהם במיסים ובעבודה קשה: "ויפקד אתו לכל סבל בית יוסף" (מל"א, פרק י"א, פס' כ"ט). **אז:** "אביך הקשה את עלנו ואתה עתה הקל מעבודת אביך הקשה...". יחס זה בא לידי ביטוי בנבואה על פילוג הממלכה, על פיה עשרת שבטי הצפון, אותם שבטים ששלמה נהג בהם בצורה קשה, יעזבו את בית דוד ויתפרדו לממלכה נפרדת, תחת שלטונו של מלך אחר: "... הנני קרע את הממלכה מיד שלמה ונתתי לך את עשרת השבטים".

פרק שלישי – מנהיגות פוגשת זהות (20 נקודות)**הנבחנים נדרשו לענות על שאלה 8****שאלה 8****סעיף א'**

חורבן יהודה וגלות בבל נבעו מכישלון המנהיגות בשני תחומים:

- בתחום הדתי – צדקיהו המלך חטא לה' ויחד איתו כל ממלכת יהודה. "ויעש הרע בעיני ה'".
- בתחום המדיני – צדקיהו מלך יהודה שהיה משועבד לבבל, העז למרוד במלך בבל. "וימרד צדקיהו במלך בבל".

סעיף ב'

(1) עוולות שהמנהיגים מעוללים לעם (על התלמיד להסביר ולבסס שתי עוולות):

- ניצלו את העם לסיפוק צרכיהם האישיים: "את החלב תאכלו", **אז:** "ואת הצמר תלבשו", **אז:** "הבריאה תזבח".
- לא דאגו לחלשים שבעם: "את הנחלות לא חזקתם", **אז:** "ואת החולה לא רפאתם", **אז:** "ולנשברת לא חבשתם", **אז:** "ואת הנדחת לא השבתם".
- רדו בעם והעבידו אותו בעבודה קשה: "ובחזקה רדיתם אתם ובפרך".

(2) השימוש במילים מן השורש פ.ו.צ: "ותפוצינה", "נפצו". בגלל כישלון המנהיגות, העם נפוץ בגולה, דבר העלול להביא לאובדן הזהות היהודאית בגולה. העם מפוזר בתפוצות, ללא הנהגה מאחדת, שתסייע לשמור על צביונו הלאומי הייחודי. [כך העם נתון להשפעת מנהגי העמים הזרים בתפוצות].